

THE LITERARY SYMBOL IN THE POETICS OF DIMITRIE ANGHEL

Cosmina Andreea Roșu

PhD Student, University of Pitești

Abstract: The human being has a unique manner of exhibition also manifested in literature. Jung's concept of collective unconscious implied a bond between the individual and humanity as a whole, the representation of an idea becomes a symbol with a universal acceptance.

In Dimitrie Anghel's poetry, the symbol has a remarkable meaning beginning with the garden as a micro-universe and it continues with the symbol of the flower in all its variety. It becomes a substitute for the absolute truth, a codified form of expression.

Keywords: symbol, literature, consciousness, ideas, poem.

De cele mai multe ori este nevoie de incursiuni în domenii diverse precum etnografia, filosofia, psihanaliza, lingvistica, retorica, estetica și poetica pentru a putea înțelege legătura literatură-simbol în condițiile în care literatura pare indisolubil legată de ideea de simbol. Însă, problematic este faptul că simbolul literar nu a fost încă teoretizat suficient sau satisfăcător în ciuda caracterului pluridisciplinar al cercetărilor din domeniul poeziei.

La origine, simbolul reprezenta semnul unei legături: ontologică, analogică sau convențională. Odată cu evoluția limbajului, raporturile simbolice au devenit tot mai complexe. Simbolul oferă sensibilității realității sensibile sau inteligibile astfel încât ideea transmisă – imposibil de reprezentat într-un alt mod – rămâne etern activă.

Alături de simbolurile consacrate (devenite convenționale) apar și simboluri contingente (conform denumirii date de Henri Morier) create de scriitorul care conferă o valoare simbolică obiectului, ființei sau circumstanței. Această funcție a limbajului poetic este utilizată programatic de către simbolism / poezii simboliste pentru care simbolul poetic devine un substitut al adevărului absolut.

Odată cu apariția psihanalizei se utilizează interpretarea simbolică a experiențelor onirice, simbolul apărând în subconștient. În concepția lui Sigmund Freud orice simbol este o reprezentare a unei experiențe refulate, cenzurate de supra-eu neputând astfel avea o formă de expresie directă, ci numai încifrată.

Întâlnim frecvent în opera poetică a lui Dimitrie Anghel numeroase simboluri, încifrări ale stărilor lăuntrice, majoritatea gravitând în jurul noțiunii „floare” (deși nu este întotdeauna menționat acest cuvânt), îndeosebi în volumul vizat, „În grădină”. Sunt menționate aici numeroase tipuri de flori, de la cele „nobile” precum trandafirul, crinul până la cele comune și considerate de alți scriitori insignifiante – maghiranul, ghințiana, busuiocul – însumând 40 de nume diferite de flori întâlnite în funcție de culoarea acestora în sistemul său de reprezentări. Poetul cultivă mediul naturii artificiale, umanizate, al grădinilor și

procedeul sinesteziilor. Este un contemplativ, un visător, care aduce în poezie tema călătoriilor, a evaziunii, motivul boemei și imagini ale peisajului marin. Simbolismul se îmbină în poezia lui cu notele romantice.

Încă din poezia care deschide volumul omonim se detașează simbolul **grădinii** (simbol al sistemului său de corespondențe și imagini) în diferite accepțiuni: grădina – parc legendar, grădina – templu (*Grădina e-o poamă dulce* – „Melancolie”), grădina – loc al misterului în care se cuprind *dulci vrăji* („Florile”). În grădină se petrec povești și legende în centrul cărora se află fie vegetalul prin florile atent alese, fie nimfe, vestale, zeități și personalități legendare coborâte parcă din Olimp (Câmpiile Elizee, Elseneur, Hamlet, Leandru, Hera, Ofelia) – elemente exotice care realizează ieșirea din autohton. În poetica lui Dimitrie Anghel grădina reprezintă o lume în miniatură, cosmosul, raiul pământesc și este populată de o gamă largă de plante.

Omul își exercită puterea asupra naturii împlânzite, iar în centrul grădinii se află **floarea** care revine frecvent ca motiv literar sub diverse forme. Floarea întruchipează perfecțiunea spirituală întrunind virtuțile sufletului, starea edenică obținută prin dragoste și armonie. Florile sunt *plăpânde, de nalbă, de mărgărint, de toamnă, de umbră, adevărate, de câmp*; uneori, acestea *mor topite de visare* sau sunt *măhnite* – epitetul personificator preferat de poet.

Poetul nu pare să aibă vreo predilecție pentru de un anumit tip de floare, însă se remarcă **trandafirul** *cu foi de ceară* sau din care *pică petale albe, diafane*¹ însumând trăirile lăuntrice, iubirea, conștiința de sine și în același timp regenerarea și inițierea în mistere, rareori extincția prin ofilire – *roze ce mor*².

Iubirea împătimită și statornică, siguranța sunt simbolizate de **busuioc** – plantă ignorată de alți poeți. Acesta simbolizează și vraja solară a satului românesc în accepția populară, purificarea care are legătură cu apa sfântă a botezului, cu o puternică ancorare în ancestral, ca și puternicele inflexiuni olfactive, asemenea crinului, parfumând întreg spațiul grădinii în care *se bat și florile*, iar *biruitor până acuma domnește singur busuiocul*³. Competiția acerbă vizează olfactivul – *se-ntrec care de care parcă să-nvingă ori să moară-n luptă*⁴, fiind angrenate în *naiva florilor urgie* și crinul, *iasomia, mândrele verbine, o nalbă ruptă* sub pecetea nopții în care *deodată miroas-a dragoste și-a moarte*⁵.

Crinul, nobil, predominant alb, simbolizează iubirea pură și inocentă, poartă *hlamida regească*⁶, este floarea gloriei, dar și a morții, asemănat cu potirul sacru, înglobează beatitudinea care duce către uitarea de sine sub puterea sa narcotică – după ploaie *se trezesc în umbră crinii, vărsându-și boarea lor profană*⁷. În același registru, *ca printr-un farmec*, puterea acestuia este covârșitoare: *Și la un semn ce-l face crinul (...) fiecare/ Își scutură pe vânt o foaie – și vântul pleacă din grădină*⁸, reușind astfel eliberarea celorlalte flori de sub tirania iernii. Crinul a simbolizat odată lumina și principiul masculin.

Lumina angheliană este **albă**, puternică. Albe sunt și florile de nalbă sau *albe flori de mărgărint* alături de un *chip bălan* și de o *mână albă de fantomă* peste care domină lumina în

¹ D. Anghel, Poezii și proză, Ed. Andreas Print, București, 2010, p. 18

² Idem, p. 25

³ Idem, p. 11

⁴ Idem, p. 12

⁵ Ibidem

⁶ Idem, p. 7

⁷ Idem, p. 12

⁸ Idem, p. 25

care se oglindesc *fluturi de argint*⁹ sub tutela parfumului de iasomie – și aceasta fiind tot de un alb imaculat. Albul mai este reprezentat de *fulgi de omăt*¹⁰, *pânze albe ca zăpada*¹¹. Albul nu este atribuit numai florilor, ci și negurilor, în oximoron: *albe neguri* personificate – care *dormeau grămezi de somn învinse; a negurilor albe cete*, cu *albele lor aripi care s-au pierdut în noaptea mută*¹² (într-un regal de personificări și metafore, în ample imagini vizuale).

Albului și luminii i se asociază **soarele** ca entitate plurivalentă, de asemenea, manifestare a divinității. El este izvorul luminii, al căldurii și al vieții, al nemuririi. Deși *măhnnit*, este *un frate dulce*, care oferă *cea mai din urmă sărutare*. Este forța vitală a universului, reprezintă binele și este surprins metaforic: *cuibul de aur și dulcea galbenă-i văpaie*¹³. Simbolul omniprezent, grădina, se află sub tutela protectoare a soarelui.

Amurgul conturează atmosfera înserării creând imaginea dinaintea înfăptuirii unui miracol, anunță marea călătorie și introduce moartea cu sentimentele de melancolie și nostalgie, este declanșator de reverii și frumusețea nostalgică a declinului atât exterior, cât și interior, lăuntric.

Singura pată de culoare întâlnită în poemul „În grădină” este oferită de apariția trandafirilor *cu foi de ceară* și a garoafei care rămâne pe suflet *ca un strop de sânge*¹⁴, întrepătrundere organică a a lui animus cu anima. Astfel, comparația inedită introduce, încă din poemul de deschidere al volumului, înflăcărea și frumusețea redate prin simbolistica **roșului** trandafirii de o forță impresionantă într-o lume care *s-a-mbogățit cu trandafirii*¹⁵. Aceeași culoare este reluată indirect prin apariția pietrei prețioase cu care este comparată floarea – *ca un rubin o ghințiană*¹⁶ sau roza cu *învoaltele-i petale (...) ca niște stropi de sânge*¹⁷, *dă-n sânge lăurusca pală*¹⁸, accentuând ideea de patimă și pasiune.

Întreaga cromatică a poemelor primului volum este concentrată în puterea expresivă a **curcubeului** care se întâlnește cu o frecvență covârșitoare: *aruncă din cer lumini de curcubeie*¹⁹, *curcubeiele de soare*²⁰ cu aport la muzicalitate prin simbolistica sa: cele șapte culori sunt identificate cu cele șapte note muzicale, contrastul din componența sa și culorile contrarii atenționează asupra dualismului intrinsec al ființei umane. Curcubeul însuflețește materialitatea lumii și sensibilizează.

Floarea-soarelui este asociată cu **lumina** căreia soarele îi trimitea pe gânduri *cea mai din urmă sărutare*. Lipsa luminii sugerează extincția: – *Ce greu trebuie să fie somnul sub țărâna de mușunoaie*²¹. Astfel, motivul somnului induce ideea de trecere în atemporalitate și dizolvarea oricărei stări de suferință conducând către o inerție spirituală.

Moartea florilor este frecventă: a măghiranilor – *și-acum se trec*²², *se trec și florile de toamnă*²³, *mor florile măhnite, un trandafir murind*²⁴, *viața moartelor regine*²⁵, *ar fi murit*

⁹ Idem, p. 6

¹⁰ Idem, p. 24

¹¹ Idem, p. 17

¹² Idem, p. 21

¹³ Idem, p. 10

¹⁴ Idem, p. 6

¹⁵ Idem, p. 7

¹⁶ Idem, p. 8

¹⁷ Idem, p. 25

¹⁸ Idem, p. 9

¹⁹ Idem, p. 8

²⁰ Idem, p. 14

²¹ Ibidem

²² Idem, p. 8

²³ Idem, p. 10

*viața învinsă de melancolie*²⁶. Către extincție face trimitere și somnul, **moartea** fiind fiica nopții și sora somnului. Trecerea către acesta se realizează *peste-ntunericul acestei nopți dulci și pline de mistere*²⁷. Imaginile olfactive se întrepătrund cu cele vizuale în armonia unei atmosfere inefabile. Sub puterea nopții se manifestă îndoiala, nesiguranța și dorul de transcendere al ființei umane cu toate ascunzișurile sale care nu se revelă, păstrând misterul.

În grădina asociată cu sihăstria moartea triumfă generând o ipoteză dezarmantă: *ar fi murit viața învinsă de melancolie*²⁸ asemenea rozelor, la Elseneur, care se sting în pace. Poate fi sfidată cu *focul gurii tale să-nvii șuvoiul moartei ape*, însă sentimentul este dezolant *căci moartea trece pretutindeni și moartea e de-a pururi mută*²⁹.

În grădina Luxemburg apar **statuetele străvechi și scumpe** ca reprezentare a statorniciei sentimentelor prin pietrificarea/ împietrirea momentului fericit de care se bucură: *cât de drag ți-era cu mine* în contrast cu efemeritatea umană care surprinde reginele dispărute *înmărmurite-n piatra rece de-o biată mână pieritoare*³⁰. Materialul prim al statuilor sugerează statornicia sentimentelor la care aspiră poetul consternat de contrastul surprins în oximoron: *treceau eternele idile,/ Născute dintr-o sărutare și moarte după zece zile*. Intensitatea trăirii însă, face ca totul să merite efortul sau orice suferință ulterioară: *Pe zilele acelea însă cine din noi nu și-ar da anii?*. Efemeritatea inexorabilă se concentrează într-o structură remarcabilă: *Curgea nedumerită vremea*³¹, tot ceea ce se poate păstra fiind amintirea – *sunt ani și ani...*³². *Eterne-n lumea asta-s numai cununele de foi de laur*³³, numite anterior dafin, plantă a imortalității și emblemă a gloriei, mereu verde, este simbol al nemuririi sufletului.

Atmosfera calmă și prietenoasă este surprinsă, de cele mai multe ori, **noaptea** când feeria este accentuată, fructificată la cele mai înalte cote: *E-o dulce noapte alungată dintr-un serai, de vreo cadână*³⁴ în textul sugestiv încă din titlu – „Farmec de noapte” – unde ineditul metaforei induce starea de mister: *flori de umbră în noaptea fermecată* în care bătaile aripilor își lasă în adâncuri zborul³⁵.

Pasărea cu zborul ei stabilește relația dintre teluric și celest, dar este, în același timp, și mijlocul prin care se realizează evadarea sufletului din trup, chiar instabilitatea sau imposibilitatea dobândirii de certitudini – *păsări uriașe ce dorm cu aripile-ntinse*³⁶ sub *cerul palid, în noaptea mută*³⁷. Porumbelul, simbol al păcii, are în grijă flora: *părea că lor li este dată grădina asta toată în pază*³⁸.

Se întâlnește frecvent contrastul noapte/ întuneric – lumină cu rol de potențare a oniricului.

Noaptea reprezintă misterul departe de manifestarea demonică; dorul de transcendere situat în străfundul ascunzișurilor umane. Nopții i se asociază **negrul** – egalul albului, dar

²⁴ Idem, p. 12²⁵ Idem, p. 16²⁶ Idem, p. 18²⁷ Idem, p. 11²⁸ Idem, p. 19²⁹ Idem, p. 23³⁰ Idem, p. 16³¹ Idem, p. 17³² Idem, p. 14³³ Idem, p. 27³⁴ Ibidem³⁵ Idem, p. 18³⁶ Idem, p. 21³⁷ Idem, p. 19³⁸ Idem, p. 16

contrariul acestuia, trimite către pierderea definitivă a speranței, către angoasă și prăbușirea în neant, către haosul originar cu care ființa umană pare să se identifice la un moment dat. Presupune pasivitatea care se dorește uneori îndulcită prin atenuarea, într-o asociere inedită, cu albul (*neguri albe*).

Deseori **ochiul** care cuprinde lumina și vede în profunzime accentuând ideea sentimentului sincer, reprezintă capacitatea de percepție spirituală și este asociat cu zeii. Sunt *ochi ce plâng în noapte*³⁹, sunt *ochii cei mai duși de visuri*⁴⁰.

Visul codifică idealurile și individualizează fiind și un mijloc de transcendere. Asociat somnului este și o tehnică de evadare din cotidian, o proiecție a dorințelor nemărturisite, este activitatea spiritului pe un nou tărâm al libertății depline și presupune intimitatea conștiinței, îndeosebi în „Farmec de noapte”.

Vântul se întrezărește ca un factor perturbator care aduce inconsistență și declanșează energii necontrolate *cântul înghețat de crivăț*. Este un *vânt de gheață*⁴¹ violent și orb care destabilizează gândurile ființei umane. Poate fi și blând și reglator al echilibrelor cosmice și morale precum în „Schimb de vești” când aduce primăvara, alteori cerne *praf de flori* și destinde atmosfera – *și totuși veselă-i grădina*⁴². Vântul este o manifestare a divinului, este duhul sau influxul spiritual.

Odată cu schimbarea/ reinstalarea anotimpului se instalează **verdele** care predomină în orice floare, în întreaga grădină. El introduce speranța deoarece moartea se dovedește a nu fi definitivă, ci se referă la posibilitatea învierii, renașterii; jertfa și dragostea, optimismul, iubirea eternă.

Mai rar în grădină se întrezărește **ploaia** prețioasă: *lacrima de ploaie, ca un diamant aprins de-o rază*⁴³ asemenea fertilității intelectuale asemănat cu un dar al zeilor.

Apa în sine este originea vieții și un mijloc de purificare, un centru de regenerescentă, fertilitate, dar și înțelepciune și virtute. În tradiția populară creștină reprezintă originea creației, generatoarea vieții și a morții. O regăsim în lacrimă (este o mărturie a durerii și intercesiunii, o curgere neîntreruptă a apei sufletului, identificată cu mărgăritarul), în ploaie, în șipot, în fântână și habuz – ochiul de apă al grădinii. Leandru înfloare lângă habuzul în care *apa-nrumenind o clipă, își reface oglinda-n lună*⁴⁴. **Fântâna** înglobează tinerețea veșnică, viața, nemurirea sau perpetua întinerire, regenerarea și purificarea, învățătura.

Reflexia se face în **lună**, spațiul de reclusiune a sufletelor fericite, este principiul feminin care transfigurează realitatea. Se identifică elementului esențial al cosmosului, cu ochiul universului, o poartă spre lumea interioară, spre trăirea artistică, viața care se repetă ritmic – este *sfânta lună, o roată călătoare*⁴⁵ invocată în „Blestem de mamă”.

Misterul este susținut și prin prezența **fecioarei** ca ființă care nu s-a revelat. Se menționează figuri mitologice precum Ariadna, Hera, Ofelia, Narcis, Elseneur, vestalele sau curtezanele cu simbolistica aferentă, alături de personificarea florilor în întreaga lirică a lui Dimitrie Anghel.

Olfactivul este completat prin prezența iasomei, busuiocului, crinului, lăcrămioarei (și cu forma *mărgărint*), trandafirului – *miros trist de roze* – imagini încărcate stilistic.

³⁹ Idem, p. 15

⁴⁰ Idem, p. 17

⁴¹ Idem, p. 23

⁴² Idem, p. 15

⁴³ Idem, p. 16

⁴⁴ Idem, p. 20

⁴⁵ Idem, p. 28

Vizualul este încununat de *curcubeie*.

Instrumentele muzicale se adaugă simbolurilor întregind sonoritatea versurilor. Întâlnim fanfarele și darabana în contextul parizian, iar lira este menționată în grădina în care domnește liniștea și în care *pacea crește funerară*, după ce *vântul care tace*,/ *E ca o mână adormită pe coarda rupt-a unei lire*⁴⁶. Liniștea este perturbată de larma fanfarelor care *sunau cu zgomot înfiorând prelung platanii*; în pustiul grădinii seara este vestită de *o darabană-ndepărtată care suna ca după bătălie*⁴⁷.

Reflectarea celor două regnuri (uman și vegetal) unul în celălalt se realizează cu ajutorul **oglinzii** atotștiutoare: *Lângă oglinzile-obosite, o fată șubredă și pală/ Preschimbă florile în vase, evlavios ca o vestală./ (...) Dac-ar avea grai ca să spuie, oglinda câte n-ar mai spune*⁴⁸. Aceasta se dezvăluie ca un microunivers în care poetul își găsește liniștea, armonia și echilibrul făcând trimitere la propria copilărie, universul paralel, utopic. Aceasta simbolizează o replică a realității în care eu-l își poate privi adevărata esență sau se poate dedubla. Presupune cunoașterea de sine prin adevăr, înțelepciune și prudență.

Tema acestor texte are la bază feeria creată de mirosurile fine ale florilor și reprezintă un ecou al simbolului mallarmean, prin Samain.

BIBLIOGRAPHY

- Anghel, D., *Versuri și proză*, Ed. Albatros, București, 1989;
Anghel, D., *Poezii și proză*, Ed. Andreas Print, București, 2010;
Boldea, I., *Teme și variațiuni*, Ed. EuroPress, 2012, Ediție Digitală;
Călinescu, G., *Curs de poezie (principii de estetică)*, Ed. Universal Dalsi, București, 1998;
Cioculescu, Ș., *Dimitrie Anghel*, Ed. Publicom, București, 1945;
Golopenția-Eretescu, S., Mancaș, M., *Studii de istoria limbii române literare*, Ed. pentru Literatură, București, 1969;
Micu, D., *Literatura română în secolul al XX-lea*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 2000.

⁴⁶ Idem, p. 19

⁴⁷ Idem., p. 17

⁴⁸ E. Dorcescu, *Poetica non-imanenței*, Semănătorul Ed. on-line, București, 2008, p. 10